

ESSZÉBESZÉD – ZSIDÓ KÖRKÉP A HUCUL HEGYEKBŐL

*Stanisław Vincenz: Találkozás haszidokkal
Fordította és a jegyzeteket írta Pálfalvi Lajos
Múlt és Jövő Kiadó, 2001. 314 oldal,
1850 Ft*

Mint minden könyv, ez is a borítóval kezdődik; a borítón egy fényképet látni, nyilvánvalóan régi (múlt század eleji vagy még régebbi) fényképet, rajta egy öreg, kaftános, prémsapkás zsidót, aki ráborul valamilyen asztalszerűségére. A kiadó példás módon megadja a fénykép leelőhelyét – egy, a krakkói zsidónegyed több mint száz évét átfogó albumból való. Persze nem ez az érdekes. Valami szokatlan érzést ébreszt ez a borító, valami furcsa idézetnek tűnik, s ha gondolkodni kezdünk, hogy vajon honnan ismerősek a fénykép elemei, rádöbbenünk, hogy különösen a fénykép körülbelül egyharmadát betöltő terítő, drapéria különleges textúrája által mintha egy nem létező Vermeer-festmény fekete-fehér reprodukcióját látnánk. (A hátsó borító hosszúak alakja e logika szerint egy Modigliani-kép fotós *alter egója* volna.) A minőségeknek ez a furcsa keveredése tulajdonképpen jól tükrözi a könyv erőit. A belső borító szerint esszék gyűjteményéről van szó, ám a könyv valójában recenziók, visszaemlékezések, esszék és novellák sora. Az eredeti kiadás címe – ZSIDÓ TÉMÁK – megnevezi az egység alapját, hiszen mindegyik szöveg valamilyen módon foglalkozik a zsidósággal vagy kapcsolódik hozzá. A kötet gazdagságát éppen az adja, hogy ez a „téma” különböző kontextusokban és különböző módokon jelenik meg, a szabályos recenziótól az esszéken és visszaemlékezéseken keresztül egészen a mitikus elbeszélésig.

Stanisław Vincenz (1888–1971) nem egészen ismeretlen a magyar olvasóközönség előtt: 1994-ben jelent meg válogatás esszéiből a Jelenkor Kiadónál (TÁJAK – TÖRTÉNELEMMEL), illetve az idei könyvhétre (egy időben tehát a Múlt és Jövő e könyvével) adta ki a Felső-Magyarország Kiadó BESZÉLGETÉS A SZOVJET MEGSZÁLLÓKKAL címmel visszaemlékezéseit. Vincenz a magyarul már szintén olvasható Jerzy

Stempowski-val együtt a lengyel esszéirodalom úgynevezett keleti iskolájához tartozik, s ez a földrajzi irány mindkét szerző esetében nem pusztán a születés helyét jelöli. A Keleti-Kárpátok, a lengyel határvidék gyönyörű tája és az ott élő népek nyelve, kultúrája, mindennapjai és történelme valóban a közhelyeszerű „kiapadhatatlan forrást” jelentette Vincenz számára. Lengyelek, huculok, ukránok és zsidók éltek ezen a vidéken együtt, tulajdonképpen békében, egymásraultaltságban, bizonyos fokú elzárttságban. Ezt a saját tájat és embereit írta meg Vincenz újra meg újra, erről szólnak A HAVASI RÉTEKEN, a többrészes szociografikus pontosságú regényfolyam kötetei.

Vincenz írásaiban egy különös hang megszólalása jelenti a legnagyobb élményt. A műfaji különbözőségek ellenére végig érezni ugyanazt a szeretetteljes, rendkívül művelt beszélőt, aki egyszerűen tudja, hogy olyan világról van tudása, amely már eltűnőben, vagy már el is tűnt, ám amit részben személyes, részben „magasabb” érdekek miatt kötelessége megörökíteni és megőrizni. A személyes érdek természetesen gyermekkora és ifjúsága emlékeinek megmentése (ne feledjük, hogy élete utolsó harmincegy-harminckett évét emigrációban tölti, mint a XX. századi lengyel irodalom nagyjainak többsége), a másik érdek pedig egy speciális történelmi, földrajzi és kulturális alakzat dokumentálása, bár tudjuk, hogy önmagában e két intenció egyikéből sem születik valamirevaló irodalom. Am Vincenz írói kvalitásai, az a képessége, hogy az írássá alakított beszélgetés változó „fonala” mellett meg tudja tartani az esszébeszéd magas minőségét, sikeressé teszik ezt az értékörző vállalkozást. Az esszébeszéd hagyományos előadásszerűsége, az előszóhoz való közelsége Vincenznél nemcsak poétikai konvenció (s természetesen változó mértékben jellemzi az egyes írásokat), hanem a már említett hanghoz való hűség eredménye is. Mindehhez hozzájárulhatott Vincenz sajátos munkamódszere: állítólag műveinek nagy része úgy készült, hogy a délután megfelelő pillanatában, a kandeló előtti karosszékekben rágyújtott pipájára, és nekikezdett mondandójának, amit felesége gyorsírással jegyzett le. Másnap délelőtt felesége letisztázta az előző este elhangzottakat, miközben Vincenz átnézte, javítgatta az előző

nap letisztázott részeket, s innen már mehetett is a nyomdába vagy szerkesztőségbe. Hagyományos értelemben tehát nem is írt.

A TALÁLKOZÁS HASZIDOKKAL furcsa irányból közelíti meg azt, amit ma multikulturalizmusnak szokás nevezni, s ami talán a legkézenfekvőbb didaktikus hozománya lehetne a vincenzi világképnek. A különleges földrajzi adottságokhoz igazodó életkörülmények a jól ismert kelet-európai zsidóságon belül létrehozta egy olyan csoportot, amelyik ugyanúgy haszid, elsősorban kereskedéssel és kézművességgel foglalkozó zsidókat jelentett, mint a galíciai *stett* lakóit, ám ott, azon a tájon és levegőn közelebb került a (vad) természethez és a szájhagyomány történetei által az elsősorban hucul „óslakosság”-hoz. A kereskedelem lényege ugyanaz: árut vettek (vagy termeltek), szállítottak és adtak tovább, ám nem mindegy, hogy ez mondjuk országúton történt szekérrel vagy a vad Cseremos nyolcvanhét nagykanyarral szabdalt folyamán, ahol az egyik elbeszélés hőse, Funt úsztatta le húsz éven keresztül tutajokon portékáját, öttonnányi fát. Funt egy Vincenz által megörökített kihalt *species*, az „erdei zsidók” képviselője. Olyan emberek ezek, akikből hiányzik mindenfajta urbanizáltság, s akik nagyon mélyen kötődnek valásuk és hagyományaik mellett egy adott, különleges szépségű földrajzi tájhoz. Ez pedig ugyanaz a vidék, ami a hucul pásztorok otthona is. Huculok és zsidók nemcsak békében és kölcsönös tiszteletben éltek itt egymás mellett, hanem – és Vincenz ezzel a meglátásával előlegezi meg a mai multikulturalizmus és regionalizmus tanait – mindketten egy hasonlóan archaikus „vallási kultúra” örökösei is. A hucul hegyi pásztorok szellemekkel és varázslókkal benépesített mondavilágában nagy tisztelet övezte például Baal Sém Tóvot és a többi csodarabbit. A varázslatok és azok elkerülése, a tánc kitüntetett szerepe mind hasonló jellegzetességek a két kultúrában. Vincenz, a provanszál eredetű lengyel (nemesi) család sarja finom empátiával rögzíti a zsidó legendák, vándortörténetek helyi változatait (mint amilyen a gölem legendájának változata A CSODATÉVŐ című elbeszélésben). A könyv VISSZHANGOK ÉS EMLÉKEK című első részében találhatjuk a recenziókat, esszéket, visszaemlékezéseket, míg a második, MÍTOSZOK ÉS TÖRTÉNETEK című

részében Vincenz az általa feldolgozott zsidó mondákat, történeteket írja újjá. Ez a rész – különösen a Bojánból, ebből a kevéssé ismert zsidó vallási központból származó történetekkel, mitikus elbeszélésekkel, a bukott angyal és az utolsó rabbi párbeszédével – igazán zavarba ejtő olvasmány, egyrészt a szövegek erőteljes nyelvi és poétikai kimunkáltsága miatt, másrészt mivel úgy adja vissza a többé-kevésbé ismert zsidó történeteket, hogy közben a helyszín különleges ismeretével képes rekonstruálni azt a történeti teret, ahol ezek a legendák éltek. Ilyen tér és mozgás a *bálagólék*, a zsidó kisfuarosok világa, ahol a mesélés tudománya nagy kincs, s ahol Bjumen, a legjobb bálagólé a kultúrák közötti békés együttélés bajnokaként két lovát más-más nyelven szólítja meg azok származásának megfelelően.

A kötet tartalmazza Vincenz minden zsidó témájú írását, a válogatás az író fiától és özvegyétől való. A magyar kiadás jól szerkesztett, a fordító jegyzetek sorával segítette a szakismerteket igénylő utalások vagy nevek megértését. Rögtön három utószó is kiegészíti a kiadást, bár ezek közül Kiss Gy. Csabáé nem nevezhető nélkülözhetetlennek. Pálfalvi Lajos utószava viszont röviden és pontosan tájékoztat. A szerkesztőségi utószó (valójában filológiai jegyzet) pedig tulajdonképpen természetes kísérője kellene, hogy legyen minden válogatásnak – a magyar könyvkiadásban ez sajnos még nem gyakorlat.

A fordítóról, Pálfalvi Lajosról el kell mondanivaló, hogy már két évtizede a magyar polonisztika egyik meghatározó képviselője, aki rengeteget tett elsősorban fordítóként – Gombrowiczról, Miłoszon és Mrożeken keresztül Vincenzig, Stempowskiig vagy Szewcig, Liberáig, hogy csak egy részét említsük – a lengyel irodalom magyarországi ismertségéért, s aki ezenkívül tanárként, szerkesztőként, szervezőként is komoly munkát végez. Nélküle a mai magyar könyvkiadásban nem lenne ennyire jól képviselve a gazdag lengyel irodalom. A 2001. év könyvhetén megjelent mindkét Vincenz-kötetet (ezt is és a BESZÉLGETÉS A SZOVJET MECSZÁLLÓKKAL címűt) is ő kezdeményezte és fordította, ezzel is különleges hangsúlyt adva a magyar nyelven elérhető esszéirodalomnak.

Nemes Péter